

ЛІТЕРАТУРА

1. Белянин В. П. Психолінгвістика / В. П. Белянин. – М. : Флінта, 2008. – 232 с.
2. Бредбері Р. Усмішка // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. пер. з англ. Л.В. Коломієць. - № 3 (227). – К. : Педагогічна преса, 1999. – С. 11-12
3. Бредбері Р. Усмішка // Світова література 6 клас. Хрестоматія / Упорядник. Гарбуз В.М. : пер. з англ. А. Євси. – Х. : ФОП Співак В.Л., 2011. – С. 374-381.
4. Бредбері Р. Усмішка // Зарубіжна література. 6 клас. Посібник-хрестоматія. пер. з англ. Я. Веприняк. – Тернопіль : Навчальна книга, Богдан. – 1999. – 440с. – С. 296-300].
5. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. - М.: Издательство литературы на иностранных языках. – 1958. – 528с.
6. Засекін С.В. Психолінгвістичні універсалиї перекладу художнього тексту: Монографія / Засекін С.В. – Луцьк: Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2012. – 276 с
7. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики : учеб. [для студ. высш. учеб. завед.] / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл ; Академия, 2005. – 288 с.
8. З. Д. Львовская «Современные проблемы перевода». – М.: изд-во URSS, 2007. – 220 стр. – Перевод с испанского языка В.А.Иовенко.
9. Мирам Г.С. и др. Основы перевода: Курс лекций; Учебное пособие. - К.: Эльга, Ника-Центр, 2002. 248с.

УДК 81'23 + 81'42

**ПОХВАЛА ЯК СУБЖАНР УРОКУ В
ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ**

Ірина Єршова
(Львів, Україна)

У статті розглянуто специфіку субжанру похвала у педагогічному дискурсі. Проаналізовано висловлювання похвали за комунікативними параметрами.

Ключові слова: мовленнєвий жанр, гіпержанр, субжанр, “анкета мовленнєвих жанрів”.

В статье рассматривается специфика субжанра похвала в педагогическом дискурсе. Проанализированы высказывания похвалы за коммуникативными параметрами.

Ключевые слова: речевого жанр, гипержанр, субжанр, “анкета речевых жанров”.

The paper is devoted to the peculiarities of praise as a subgenre in the pedagogical discourse. The praise utterances are analyzed for communicative parameters.

Key words: speech genre, hipergenre, subgenre, “form of speech genres”.

Постановка проблеми. На відміну від багатьох напрямків у лінгвістиці, психолінгвістика – це зовсім молода наука. Однак, сучасна психолінгвістика – це вже цілком сформована галузь досліджень, що вписалися в ряд наукових дисциплін, основною рисою яких є комплексність, що дає їй можливості для розширення різних теоретичних і практичних проблем [4, с. 52]. Для сучасної психолінгвістики характерним є узагальнене вивчення всіх аспектів мовленнєвої діяльності. За такого підходу зважають на взаємодію одиниці мовлення (тексту) й одиниці мовленнєвої діяльності (дискурсу). Отже, спостерігається зсув наукового інтересу з вивченням мінімальних лінгвістичних одиниць до закономірностей людської комунікації, адже, сучасна людина регулярно є учасником або, принаймні, спостерігачем процесу спілкування, зростає зацікавлення науковців до вивчення особливостей побудови дискурсу та жанрово-лінгвістичної специфіки його актуалізації [10, с. 51],[12, с. 451].

Актуальність дослідження. Теорія дискурсу, незважаючи на свою багатозначність основного поняття, є одним із напрямків, який активно розвивається у сучасному мовознавстві (праці Ф.С. Бацевича, А.П. Загнітка, М.Л. Макарова, О.О. Селіванової, К.Ф. Седова та ін.). Зростає інтерес мовознавців, педагогів, психологів до вивчення педагогічного дискурсу (Л.Г. Антонова, О.І. Власова, Н.П. Волкова, А.Р. Габідулліна, В.І. Карасік, Ю.В. Щербініна та ін.). На думку В.І. Карасіка, педагогічний дискурс виділяється у системі інституційного дискурсу, ознаками котрого є учасники, хронотоп, мета, цінності, стратегії, жанри тощо [9, с. 266].

Актуальність даного дослідження визначається недостатньою увагою лінгвістів до вивчення мовленнєвих жанрів інституційного дискурсу, зокрема педагогічного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці активно досліджують проблеми мовленнєвих жанрів, зокрема, підсумком праць дослідників лінгвістичної генології стали збірники: “Антологія мовленнєвих жанрів: повсякденна комунікація”; “Жанри мовлення. Вип. 1-8”; “Мовленнєві жанри і їх еволюція. Вип. 1-4”. Проблематиці мовленнєвих жанрів присвячені монографії: Ф.С. Бацевича “Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи”; І.М. Борісової “Російський розмовний діалог: структура та динаміка”; В.В. Дементьева “Теорія мовленнєвих жанрів”; Р. Помірка, Ф. Бацевича, А. Паславської “Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації”; О.Й. Шейгал “Семіотика політичного дискурсу”; О.Я. Шмельової, О.Д. Шмельова “Російський анекдот: текст і мовленнєвий жанр”; Т.В. Яхонтової “Лінгвістична генологія наукової комунікації” та ін.

Зазначимо, що у дослідженнях мовознавців похвала розглядається як: мовленнєвий акт (Н. Принада);

мовленнєва тактика (З.Ф. Галімова); мовленнєва особистість (В.В. Леонтєв); мовленнєвий жанр (І.Г. Дячкова).

Метою статті є проаналізувати субжанр “похвала” у педагогічному дискурсі за комунікативними параметрами.

Виклад основного матеріалу. Засновником лінгвістичної генології є Михайло Бахтін (1895-1975), який у 50 рр. ХХ ст. створив концепцію мовленнєвих жанрів, яка охоплює “типові моделі побудови цілого”, усі можливі форми вияву типових форм висловлювань [2, с. 257].

Як зазначає Т.В. Яхонтова, унікальна за своєю глибиною та масштабом охоплення теми лінгвофілософська теорія М.Бахтіна “революціонувала” жанроведство, розсунула його рамки, зробила цю галузь, по суті, інтернаціональною, подолала її формалістичний дух, надала поштовху до сучасного переосмислення жанру як соціальної і лівосоціальної категорії [17, с. 24].

У даному дослідженні, ми спиратимемось на думку Ф.С. Бацевича, який пропонує визначати мовленнєвий жанр як прийняті в конкретних ситуаціях і призначені для певного змісту типові способи побудови мовлення; розгорнуту мовленнєву побудову, яка складається з кількох (іноді значної кількості) мовленнєвих актів, ілокутивна сила котрих підпорядкована певній стратегії й тактиці адресанта; еталон соціально значимої взаємодії, типізовані форми мовленнєвої комунікації [3, с. 228].

Слід звернути увагу, що у лінгвістичній генології, окрім поняття “мовленнєвий жанр”, дослідники виділяють поняття “субжанр”, “гіпержанр” і “жанроїд” [7], [15]. **Субжанр** – мінімальні одиниці типології мовленнєвих жанрів, які є рівними одному мовленнєвому акту і виступають у ролі тактик розгортання дискурсів [7, с. 161],[15, с. 19]. Так, на нашу думку, в педагогічному дискурсі субжанрами мовленнєвих жанрів урок, лекція є наказ, похвала тощо. **Гіпержанр** (гіпержанрова форма) – це мовленнєві форми,

які супроводжують соціально-комунікативні ситуації, що об'єднують у своєму складі декілька жанрів. Так, наприклад, можна говорити про гіпержанр “застілля”, в який входять такі мовленнєві жанри, як тост, сімейна бесіда тощо [7, с.161-162],[15, с. 19]. Ми вважаємо, що у педагогічному дискурсі найпоширенішими гіпержанрами є урок, лекція, в які входять такі мовленнєві жанри, як привітання, пояснення, прощання тощо. **Жанроїд** – перехідна жанрова форма, яка поєднує в собі ознаки кількох мовленнєвих жанрів і перебуває, так би мовити, у “міжжанровому просторі”. Можна виділити, зокрема, жанроїд, що являє собою гібрид розмов “ні про що” і душевних розмов, жанроїд, що містить у собі елементи сварки і сімейної бесіди (конфліктна сімейна бесіда) тощо[7, с. 162].

Мовленнєві жанри визначаються тим хто, кому, навіщо, про що і як говорить, враховуючи, що було і що потім буде у спілкуванні [16, с. 63].

Т.В. Шмельова наголошує, що на відміну від мовних моделей (морфемна модель слова, модель речення), модель (анкета) мовленнєвих жанрів об'ємна [16, с. 61].

Основні параметри “Анкети мовленнєвих жанрів” показані на рис. 1.

Рис. 1. “Анкета мовленнєвих жанрів”

1. Комунікативна мета (намір, інтенція) – основний параметр, який визначає природу мовленнєвих жанрів і становить фундамент типології мовленнєвих жанрів. За цією ознакою виділяють інформативні, оцінні, етикетні (емотивні, ритуальні) та імперативні мовленнєві жанри (див. “Типи мовленнєвих жанрів”, табл. 1).

Таблиця 1.

Типи мовленнєвих жанрів

ОСНОВНІ ТИПИ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ:			
ІНФОРМАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ:	ОЦІННІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ:	ЕТИКЕТНІ (ЕМОТИВНІ, РИТУАЛЬНІ) МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ:	ІМПЕРАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ:
повідомлення, підтвердження, запитання, відповідь, згода / незгода з думкою та ін.	похвала, осуд, схвалення, докір та ін.	привітання, вибачення, подяка, прощання та ін.	прохання, порада,наказ, заборона, обіцянка, інструкція, розпорядження та ін.

2. Комунікативний зміст – це значення (зміст) мовних одиниць, категорій та складових невербальних засобів спілкування у дискурсі, яке формується в комунікативному акті як результат взаємодії інтенцій мовців у конкретній ситуації спілкування.

3. Концепція автора передбачає врахування того, яким він є за відношенням до адресата: своїм / чужим; старшим / рівним / підлеглим; авторитетним / неавторитетним; таким, який має / не має повноважень; більш / менш поінформованим; зацікавленим / незацікавленим тощо.

4. Концепція адресата враховує аналогічні параметри.

5. Подійний зміст небайдужий до таких ознак: віднесеність / не віднесеність до особистісної сфери автора

або адресата; часова перспектива події; оцінка події, важлива кількість подій (епізодів, вчинків).

6. Чинник комунікативного минулого. У відношенні до минулого протиставляються ініціативні мовленнєві жанри (без минулого) і реактивні, тобто ті, які становлять собою реакцію на інші жанри (з обов'язковим минулим).

7. Чинник комунікативного майбутнього визначає стандарти спілкування, послідовність одних жанрів з іншими.

8. Жанрова тональність – компонент суб'єктивної модальності мовлення, який створює вплив на адресата і в якому взаємодіють інтонація, тон та інші складники живого мовлення.

9. Параметр мовного втілення – це мовне оформлення мовленнєвих жанрів [16, с. 61-63],[3, с. 71], [1, с. 241].

К.Ф. Седов зазначає, що досягнення теорії мовленнєвих жанрів, проникнувши в психолінгвістику, уточнюють багато положень теорії комунікативної поведінки, піддаючи корекції її основні аксіоми [14, с. 124].

На основі зазначених вище підходів, проаналізуємо мовленнєвий жанр “похвали” у педагогічному дискурсі. Похвалу розглядатимемо як субжанр гіпержанру “урок”. Умовні позначення: / – коротка пауза; // – довга пауза.

О.І. Власова звертає увагу на те, що важливою умовою продуктивного педагогічного спілкування є установка вчителя на позитивне ставлення до особистості вихованця, яке реалізується через систему прийомів заохочування [5, с. 314]. Одним із прийомів заохочування є мовленнєвий жанр “похвала”, адже, як справедливо зауважує Л.І. Рій:

“Якщо діти уважні – вони вчаться”.

“Якщо дітям цікаво – вони вчаться”.

“Якщо діти повторюють – вони запам’ятовують надовго”.

“Якщо діти отримують винагороду – вони активно працюють”.

Комунікативною метою мовленнєвого жанру “похвала” у педагогічному дискурсі є:

- висловити позитивну оцінку адресатові;
- викликати позитивну емоційну реакцію;
- проінформувати адресата про його успіх, вчинки, досягнення;
- стимулювати адресата;
- заохотити адресата працювати на уроці.

Отже, похвала належить до оцінно-інформативних мовленнєвих жанрів.

Відмінно попрацював! //

Teacher: What colour is this? //

Pupil 1: Yellow//

*Teacher: **Verygood!** // What colour is this? //*

Pupil 2: Pink //

*Teacher: **OK** // What colour is this? //*

Pupil 3: Blue //

*Teacher: **Welldone!** //*

Мовленнєвий жанр “похвала” близький до мовленнєвого жанру “комплімент”. На відміну від компліменту, похвала – це первинний мовленнєвий жанр. Мета похвали – це оцінка вчинку, а мета компліменту – зміна емоціонально-психологічного стану адресата.

Чудова робота! //

That's very nice! //

Комунікативний смисл:

Використовуючи модель семантичних примітивів

А. Вежбицької, фрейм “похвала” формулюємо так:

- Знаю, що ти зробив X (Знаю, що ти сказав X);
- Вважаю, що це добре;

- Кажу це, так як хочу, щоб тобі було приємно і щоб ти завжди робив (казав) так.

Сьогодні / ти порадував мене своєю роботою! //
Greatwork! //

Модель адресанта та адресата:

Гіпержанр “урок” відбувається у межах комунікативного акту, тобто у тісній взаємообумовленій та взаємодоповнюючій інтеракції адресанта і адресата. Таким чином мовленнєвий жанр “похвала” завжди має адресанта та адресата. Адресантом є учитель, а адресантом є учень (учні). А. Райкін наголошує, що учитель щодня виходить ніби на сцену театру юного глядача, завіса в якому ніколи не опускається. Учитель є людиною зацікавленою, незважаючи на різницю у віці, соціальний статус. Він не тільки має повноваження передавати учням знання, вміння, навички, розвивати учнів, впливати на особистість (адресата), його почуття, інтелектуальне удосконалення, а й оцінювати дії, поведінку, знання успіхи учнів. Адресант хвалить, тому що йому подобається щось здійснене або сказане адресатом.

Похвала служить вербальним сигналом того, що дія позитивно оцінена адресантом.

Адресат похвали може бути:

- 1) індивідуальний – конкретна особа (учень, учениця класу):

Учитель: Яку частину мови ми вивчали на попередніх уроках? // Так / прошу /Гор //

Учень: Дієслово //

Учитель: Добре! // Сідай! //

Teacher: What these? //

Pupil: These are trousers //

Teacher: Yes / Very good! // Trousers go to Alla //

- 2) колективний (учні класу):

Молодці / діму! //

Teacher: Stand up / please! //

Pupils: Good morning! //

Teacher: Sit down / please //Are you ready? //

Pupils: Yes /we are.

*Teacher: **Well done** //*

Похвала не передбачає обов'язкової мовленнєвої реакції адресата.

Подійний зміст:

Похвала розглядається у межах гіпержанру “урок”. Тому, часова перспектива – 35-45 хвилин; місце події – клас. Найважливішими аспектами комунікативної структури похвали у педагогічному дискурсі є звертання до адресата (індивідуального або колективного); повідомлення, яке може викликати у адресата позитивні емоції щодо його успіхів, вчинків, досягнень; стимулювання та заохочення адресата до роботи на уроці; аргументація “похвали”; (можливі) наказ, вимога, подяка тощо.

Чинник комунікативного минулого та майбутнього:

Похвала – це реактивний мовленнєвий жанр. Він спрямований на оцінку минулих дій, думок тощо. Похвала вказує на досягнення адресатом певного успіху, що свідчить про присутність у нього певних знань, умінь і навичок. Адресат відчуває певну гордість за власний успіх, вчинки, досягнення, що надає впевненості у своїх можливостях. Цим аспектом похвала має вихід у майбутнє, адже за досягнутими успіхами повинні слугувати інші, котрі, можливо, також будуть оцінені позитивно з точки зору адресанта.

***Гарна робота!** //*

Pupil 1: What do you see? //

Pupil 2: I see two balls //

Pupil 1: What colour are they? //

Pupil 2: They are purple //

*Teacher: **Very good!** //Sit down / please / children //*

Жанрова тональність:

За манерою – щира, відверта, емоційна; за орієнтацією на адресата – доброзичлива; за орієнтацією на ситуацію спілкування – офіційна.

Параметр мовного втілення:

Зазвичай, на уроці застосовують прямі, одноактні (виражені експресивами, асертивами та директивами) тактики похвали:

Пречудово! // Правильно! // Молодець! // Verygood! // You are right! // Welldone! //

Існують різні тактики похвали, наприклад:

• **Похвала, що стосується завершення завдання на уроці:**

Завершили / Молодці! //

• **Похвала, що стосується правильного виконаного завдання:**

Абсолютно правильно / Молодець! //

• **Похвала, що стосується розуміння учнями навчального матеріалу:**

Молодці! // Ви розумієте, що таке текст //

• **Похвала, що стосується роботи на уроці:**

Ви сьогодні гарно попрацювали! // Всі молодці! //

• **Похвала, що стосується правильного сидіння за партою:**

Дуже гарно Діаночка сидить! //

Висновки. Таким чином, похвала у педагогічному дискурсі – це оцінно-інформативний субжанр, реактивної подійної спрямованості з прямими, одноактними способами мовного втілення, виражених експресивами, асертивами та директивами, що виражає позитивну оцінку дій та вчинків адресата або результат його діяльності та сприяє стимулюванню і заохочуванню адресата (учня, учнів) на уроці.

Перспективи подальших розвідок. Актуальною темою подальших досліджень може бути проблема антонімічних мовленнєвих жанрів педагогічного дискурсу.

Мовленнєві жанри педагогічного дискурсу мають широкі перспективи в межах комунікативної лінгвістики, міжкультурної та соціальної комунікації, лінгвістичної генології, дискурсології, психолінгвістики, педагогіки, педагогічної та соціальної психології тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багдасарян Т.О. Тональность как компонент модели речевого жанра (на материале речевого жанра “угроза”) / Т.О. Багдасарян // Жанры речи: Сборник научных статей. – Саратов: Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 2002. – Вып. 3. – С. 240-245.
2. Бахтин М.М. Проблема речевых жанров / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – С. 237-280.
3. Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи / Ф. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2005. – 264 с.
4. Бубнова И.А., Красных В.В. Жанры речи как аспект психолінгвістических исследований человека / И.А. Бубнова, В.В. Красных // Жанры речи: Сборник научных статей. – Вып. 8: Памяти Константина Федоровича Седова. – Саратов; Москва: Издательство “Лабиринт”, 2012. – С. 52-60.
5. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
6. Галимова З.Ф. Тактики комплимента и похвалы в конструировании “положительного образа” женщины-собеседницы (на материале ток-шоу): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 – теория языка / З.Ф. Галимова. – Ижевск, 2009. – 21 с.
7. Горелов И.Н., Седов К.Ф. Основы психолінгвістики: Учебное пособие / И.Н. Горелов, К.Ф. Седов. – М.: Издательство “Лабиринт”, 2001. – 304 с.
8. Дьячкова И.Г. Высказывания-похвалы и высказывания-порицания как речевые жанры в современном русском языке: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / И.Г. Дьячкова. – Омск, 2000. – 139 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.
10. Куранова С.І. Основы психолінгвістики: навчальний посібник / С.І. Куранова. – К.: ВЦ “Академія”, 2012. – 208 с.

11. Леонтьев В.В. “Похвала”, “лесть” и “комплимент” в структуре английской языковой личности: Автореф. канд. филол. наук: 10.02.04 / В.В. Леонтьев. – Волгоград, 1999. – 26 с.
12. Осетрова Е.В. О “речевой жизни” жанра: некоторые наблюдения и идеи / Е.В. Осетрова // Коммуникация. Мышление. Личность. Материалы международной научной конференции, посвященной памяти профессоров И.Н. Горелова и К.Ф. Седова – Саратов: Издательский центр “Наука”, 2012. – С. 448-456.
13. Принада Н. Похвала як мовленнєвий акт: типологічні ознаки / Н. Принада // Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. – 2008. – № 15. – С. 35-41.
14. Седов К.Ф. Психолінгвістический аспект изучения речевых жанров / К.Ф. Седов // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация / Под ред. К.Ф. Седова. – М.: Лабиринт, 2007. – С. 124-136.
15. Седов К.Ф. Теоретическая модель психолінгвоперсоналогии // Вопросы психолінгвистики. – 2008. – № 7. – С. 12-23.
16. Шмелёва Т.В. Речевой жанр: опыт общепилологического осмысления / Т.В. Шмелёва // Collegium. – 1995. – №1-2. – С. 57-65.
17. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія / Т.В. Яхонтова. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 420 с.

УДК 811.111'42

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО ВПЛИВУ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ

Олена Кобзєва
(Харків, Україна)

Статтю присвячено дослідженню особливостей мовленнєвого впливу, шляхів репрезентації його у межах американських судових засідань; аналізу мовленнєвих засобів репрезентації впливу у судовому дискурсі.

Ключові слова: дискурс, судовий дискурс, мовленнєвий вплив